

ع دانش‌آموزان دوره‌های راهنمایی
و متوسطه استان کردستان از مهارت‌های زندگی

حسن غریبی¹

زلیخا قلی زاده²

چکیده

هدف این پژوهش بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره راهنمایی و متوسطه از مهارت‌های زندگی بود. جامعه آماری این پژوهش همگی دانش‌آموزان دختر و پسر راهنمایی و متوسطه استان کردستان بود که از بین آنان 700 نفر به عنوان نمونه آماری از سه شهر سقز، بانه و مریوان به شیوه نمونه‌گیری تصادفی چند مرحله‌ای و از طریق فرمول کوکران انتخاب شدند. ابزار پژوهش در این بررسی پرسشنامه‌ای محقق ساخته بود که پایایی آن براساس آلفای کرانباخ $\alpha = 90\%$ محاسبه و روایی آن براساس نظر اساتید صاحب‌نظر مورد تأیید قرار گرفت. این پرسشنامه 5 مهارت تصمیم‌گیری، ارتباط انسانی، شهروند جهانی بودن، شهروند مسئول‌بودن و حل مسأله را در برمی‌گیرد. تجزیه و تحلیل یافته‌ها نشان داد که میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره راهنمایی و متوسطه از مهارت‌های مذکور حدوداً در سطح متوسط (براساس شاخص 50%) می‌باشد. بالاترین میزان برخورداری دانش‌آموزان در مهارت‌های تصمیم‌گیری و حل مسأله و پایین‌ترین میزان برخورداری آنان در ارتباط انسانی می‌باشد. میزان برخورداری دختران از مهارت‌های زندگی بیشتر از پسران بود. تأثیر تعاملي تحصیلات والدین بر میزان برخورداری آنان معنی‌دار نبود. بجز مهارت ارتباط انسانی در سایر مهارت‌ها تفاوت معنی‌داری بین رشته‌های تحصیلی وجود دارد. فقط در دو مهارت تصمیم‌گیری و شهروند مسئول تفاوت بین دانش‌آموزان راهنمایی و متوسطه معنی‌دار می‌باشد در سایر مهارت‌ها تفاوت معنی‌دار نمی‌باشد.

---

1 عضو هیأت علمی و رییس دفترباشگاه پژوهشگران جوان دانشگاه
آزاد اسلامی واحد سقز

2 دانشجوی دکتری علوم اعصاب شناختی دانشگاه تبریز

بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره‌های ...

کلید واژه‌ها

دانش‌آموزان راهنمایی و متوسطه، مهارت‌های زندگی، تصمیم‌گیری، ارتباط انسانی، شهروند مسئول، شهروند جهانی، حل مسأله.

مقدمه

مهارت‌های زندگی آن نوع توانایی‌های شناختی، عاطفی و عملی است که برای موفقیت و احساس شادمانی در زندگی روزمره معمولی و عادی مورد نیاز می‌باشد، و اهداف آموزش این مهارت‌ها از الزامات و نیازهای روزمره زندگی استخراج می‌گردد (استنتن¹ و دیگران، 1980، پیت من²، 1991، سازمان بهداشت جهانی، 1994). از مهارت‌های زندگی برداشته‌های گوناگونی به عمل آمده است که وجه مشترک اکثر آنها تأکید بر مقوله‌های زیر است: مهارت‌های حل مسأله - مهارت‌های اجتماعی مقابله با هیجانات منفی و استرس - مهارت‌های تصمیم‌گیری - تفکر خلاق و نقادانه، خودآگاهی و خودکنترلی - ابراز وجود - آگاهی حرفه‌ای - شهروند مسئول و شیوه‌های مصرف (بابادی³، 1380). سازمان بهداشت جهانی⁴، مهارت‌های زندگی را توانایی رفتار سازگارانه مثبت، آنگونه که ما را قادر به مقابله مؤثر با الزامات و مقتضیات زندگی روزمره نماید تعریف می‌کند. تغییرات عمیق فرهنگی و تغییر در شیوه‌های زندگی، بسیاری از افراد را از رویارویی با مسایل زندگی فاقد توانایی‌های لازم و اساسی نموده و همین امر آنان را در مواجهه با مسایل و مشکلات زندگی روزمره آسیب‌پذیر کرده است. در این میان دانش‌آموزان مقاطع راهنمایی و متوسطه به لحاظ شرایط خاص دوره نوجوانی و بلوغ دارای ویژگی‌های منحصر به فرد و خاصی هستند. امروزه بخش قابل توجهی از برنامه‌های رسمی نظام

¹ Stanton

² Pittman

³ babady

⁴ World health organization (WHO)

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

آموزشی دنیا به آموزش مهارت‌های زندگی اختصاص یافته است (ادیب، 1382). بر اساس تحقیقات انجام شده این واقعیت مشهود است که هر ساله میزان افت تحصیلی افزایش و کیفیت آموزشی در معرض تهدید و همچنین بسیاری از دانش‌آموزان در معرض اضطراب و مواردی دست به گریبان انواع بیماری‌های روانی و به تبع ناتوان در حل مشکلات و گرفتار شدن در دام سوء مصرف مواد مخدر، تمایلات ارتکاب به خودکشی و... می‌باشند. از این رو اهمیت و ضرورت شناسایی مهارت‌های زندگی مورد نیاز دانش‌آموزان دوره‌های راهنمایی و متوسطه و اهمیت میزان آشنایی آنها با مهارت‌های زندگی از این جهت است که این دوره از یک طرف ورود و استمرار دوره‌ی نوجوانی است که دوره بحرانی نامیده می‌شود و از طرف دیگر مهم این است که چگونه به هویت اجتماعی خود پی ببرند و چگونه به خودشناسی برسند و نیز در زندگی اجتماعی با تغییرات گوناگون به طور مؤثر مواجه شوند و مشکلات زندگی خود را حل نمایند. از این رو شناسایی مهارت‌های زندگی مورد نیاز دانش‌آموزان این دوره، اطلاعات اساسی را برای تدوین برنامه‌های آموزش مهارت‌های زندگی فراهم می‌سازد و ما را در ارائه آموزش‌هایی در جهت بهبود زندگی فردی و توانمندسازی شهروندان آینده یاری می‌کند استفاده از داده‌های مبتنی بر نظرات معلمان و دانش‌آموزان، ما را در شناخت اهداف ضروری از غیرضروری در برنامه‌های آموزشی یاری می‌کند (کلینکه¹، 1382). با وجود تلاش‌های آموزش و پرورش ایران در زمینه آماده سازی دانش‌آموزان برای داشتن یک زندگی سالم و سازگارانه، متأسفانه از نظر شاخص‌های کسب مهارت‌های زندگی دچار مشکلاتی در زندگی می‌باشند. از آنجا که کنترل عوامل برون سازمانی خارج از توان آموزش و پرورش بوده و آموزش و پرورش تنها با کنترل

بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره‌های ...
 عوامل درون سازمانی (شیوه‌های آموزشی، محتوای کتب، کنش‌های مدیران و مسئولین، گنجاندن مسائل و مباحث مرتبط با زندگی و مهارت‌های اجتماعی و ...) می‌تواند زمینه‌های ارتقای سطح مهارت‌های زندگی و افزایش و توان دانش‌آموزان را در مقابله مؤثر و منطقی با چالش‌های موجود فراهم نماید. از نظر سازمان یونیسفا¹ عناصر مهارت‌های زندگی عبارتند از: الف) مهارت‌ها، ب) محتواها، ج) روش‌ها. اگر بخواهیم مهارت‌های میان‌فردی و روانی - اجتماعی موفق عمل نمایند باید هر سه عنصر «مهارت‌های زندگی، محتوا و روش، با هم نقش ایفا نمایند. پیک لسیمر² و همکاران (1998) برای مهارت‌های زندگی چهار بعد کلی مشخص کرده‌اند؛ که هرکدام از این ابعاد دارای اجزاء و مؤلفه‌هایی می‌باشد: 1- ارتباط بین فردی/ ارتباط انسانی: که مشارکت فرد در فعالیت‌های اجتماعی، برقراری روابط صمیمی بین فردی، همدلی، بیان واضح و روشن تفکرات، و ارتباطات غیرکلامی را در بر می‌گیرد. نتیجه این ارتباطات افزایش عزت نفس و اعتماد به نفس است. 2- حل مسأله/ تصمیم‌گیری اجتماعی: که تشخیص مسأله، ارزیابی و تحلیل اطلاعات، انتخاب راه‌حل‌ها، تدوین هدف، و برنامه‌ریزی برای رسیدن به هدف است. 3- رعایت بهداشت/ سلامتی بدن: بعد سوم مهارت زندگی است. توجه به شیوه‌های مطلوب تغذیه، کنترل وزن، آراستگی ظاهر، فعالیت‌های اوقات فراغت، کنترل فشار روحی و جنبه‌های فیزیولوژیکی مسایل جنسی اجزاء این بعد از مهارت‌ها هستند. 4- داشتن هدف در زندگی/ رشد هویت: که حوزه‌های فرعی همچون آگاهی از هویت شخصی، افزایش و نگهداری عزت‌نفس، واضح‌سازی ارزش‌ها، رشد معنا در زندگی، رعایت جنبه‌های اخلاق مربوط به اعمال جنسی و نقش‌های جنسیتی را شامل می‌گردد. مهارت‌های «والدین‌بودن» و «پیشگیری از

¹Unicef

² Pick lesimer

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

حاملگی در دوره نوجوانی» در دسته‌بندی کرایزر¹ (1990) در کنار سایر مهارت‌های زندگی به چشم می‌خورد. دumas² (1999) در کنار مهارت‌های تفکر پیچیده، مشارکت و همکاری و ارتباط مؤثر، مهارت‌های استفاده از تکنولوژی اطلاعات، شهروند مسئول بودن و قابلیت‌های حرفه‌ای را مورد تأکید قرار داده است. دلور³ (1375) و لینچ⁴ (1992) در آثار خود مهارت «شهروند جهانی بودن»⁵ که دارای مؤلفه‌هایی همچون فهم و قدردانی از تعامل فرهنگی، بروز مسئولیت‌های جهانی، تلاش برای صلح و آشنایی با حقوق بشر است، مورد تأکید قرار داده‌اند. مؤسسه بین‌المللی لاینز کوئیست⁶ برنامه‌هایی برای آموزش مهارت‌های زندگی تدارک دیده که عمدتاً همان مهارت‌هایی هستند که سازمان جهانی بهداشت و پیک لسیمر مطرح نموده‌اند (به نقل از ادیب و فردانش، 0382). ایالت تگزاس⁷ آمریکا (1997) مهارت‌های رشد شخصی، سلامتی و تندرستی، شهروندی، مهارت‌های ارتباطی و بین فردی، مصرف‌کنندگی، قابلیت‌های حرفه‌ای و والدین بودن را به عنوان مهارت‌های زندگی در پایه‌های 6 الی 12 (متوسطه اول و دوم) به تدریس می‌گذارد. ادیب و فردانش (1382) با مقایسه، تطبیق و تحلیل مهارت‌های زندگی مطرح شده در نظریه‌های متخصصان و صاحب‌نظران و نیز نظام‌های آموزشی دیگر کشورها 15 مهارت زندگی و مؤلفه‌های مربوط به آنها را در یک رویکرد بین‌المللی به شرح زیر استنتاج نموده‌اند: 1- مهارت حل مسأله اجتماعی 2- مهارت تصمیم‌گیری 3- مهارت‌های ارتباطی 4- روابط بین

¹ kraizer

² Dumas

³ Dlover

⁴ lynch

⁵ World citizenship

⁶ Lions – Quest

⁷ Texas

بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره‌های ...

فردی 5- بهداشت و سلامت جسمی و روانی 6- خودآگاهی و داشتن هدف در زندگی 7- تفکر خلاق و انتقادی 8- شهروند مسئول‌بودن 9- شهروند جهانی‌بودن 10- قابلیت‌های حرفه‌ای 11- مشارکت و همکاری 12- اداره زندگی 13- رعایت و بکارگیری نکات ایمنی 14- استفاده از تکنولوژی اطلاعات 15- مهارت‌های پدر و مادر بودن. به نظر ایشان پانزده مهارت ذکر شده گستره مهارت‌های زندگی را در جامع‌ترین شکل نشان می‌دهند که به دلیل کثرت و تنوع هم‌سنخ نیستند. توزیع هر یک از مهارت‌های زندگی در دیدگاه‌های صاحب‌نظران و نظام‌های آموزشی یکسان نیست به طوری که برخی از آنها وجه مشترک همه دیدگاه‌ها هستند و برخی نیز توسط چند صاحب‌نظر مطرح شده‌اند. تحقیقات صورت گرفته بر روی آموزش مهارت‌های زندگی در ایران نشان می‌دهد که آموزش مهارت‌های زندگی در صحنه عمل چندان مورد تأکید قرار نگرفته و میزان دستیابی دانش‌آموزان به مهارت‌های زندگی، فقدان یا کمبود آن را نشان می‌دهند (رمضانخانی و سیاری، 1378). گل‌من¹ 1995 (به نقل از میرمنجی، 1384) توصیه می‌کند که مهارت‌های زندگی را از دوره‌ی پیش دبستانی به کودکان آموزش بدهیم. او معتقد است وقتی کودکان بدانند که چگونه خشم خود را مهار کنند و بدانند که می‌توانند به جای خشونت از کلام استفاده کنند، خشونت در مدارس کمتر می‌شود، وقتی جوانان ما بتوانند در مقابل فشار همسالان نه بگویند و در واقع این مهارت را یادگرفته باشند، در آینده مشکلات روی آوردن به مواد مخدر و حاملگی‌های ناخواسته و فرار دختران از خانه و مدرسه در میان نوجوانان را کمتر شاهد خواهیم بود. بورنشتاین² (2003) نیز در پژوهش خود نشان داد که یکی از شاخص‌های مهم سلامت روانی، توانایی حل مسأله و تصمیم‌گیری است. حل مسأله و تصمیم‌گیری

¹ Glman

² Bornstein

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

از مهارت‌های اساسی زندگی می‌باشند که در صفحات قبل توضیح داده شدند. گلמן (1995) ضمن مهم‌شمردن هوش‌شناختی و هیجانی معتقد است که هوش‌بهر (IQ) در بهترین حالت خود تنها عامل 20% موفقیت‌های زندگی است، 80% موفقیت‌ها به مهارت‌هایی مربوط می‌شوند که هوش هیجانی را تشکیل می‌دهند. تحقیقات متعددی نشان می‌دهند که نظام آموزشی ایران چندان در آموزش مهارت‌های زندگی توفیق نداشته است (فرزادنیا، 1381، میرزاده، 1381، کرامتی، 1382). راهبردهای مقابله‌ای غیرمؤثر و ناکارآمد و بخصوص راهبردهای نامرتب با تکلیف (انجام هر کاری به غیر از آماده شدن برای امتحان) رابطه‌ی معناداری با اضطراب امتحان، عملکرد تحصیلی پائین، عدم رضایت و شکست تحصیلی دارد (نورمی¹، 1997). هارتاپ² 1990 در بررسی رابطه‌ی بین سازش اجتماعی و پیشرفت تحصیلی بر روی کودکان چینی به این نتیجه دست یافت که پیشرفت تحصیلی و سازش اجتماعی بر روی یکدیگر تأثیر متقابل دارند (به نقل از احقر، 1382). در مطالعه‌ی پارسونز³ و همکاران 1988 مشخص شد که در اثر آموزش مهارت‌های زندگی رابطه‌ی معلمان و دانش‌آموزان بهتر و رفتار شاگردان در کلاس درس سازگارانه‌تر شد. با توجه به اهمیت میزان آشنایی دانش‌آموزان با مهارت‌های زندگی جهت شناسایی نیازهای اولویت‌دار، نقاط ضعف و قوت و گردآوری اطلاعات لازم برای طراحی و تدوین برنامه‌های واقع بینانه و اثربخش، مساله‌ی اساسی پژوهش حاضر بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان مقاطع راهنمایی و متوسطه از مهارت‌های زندگی بوده است. از این رو هدف کلی پژوهش حاضر بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان مقاطع راهنمایی و متوسطه استان کردستان از مهارت‌های زندگی بوده

¹ Nurmi

² hartap

³ Parsons

بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره‌های ...
است. مهارت‌های زندگی مورد بررسی در این پژوهش پنج مهارت تصمیم‌گیری، ارتباط انسانی، شهروند جهانی بودن، شهروند مسئول بودن و مهارت حل مساله است. در این ارتباط شش سوال اصلی پژوهش به شرح ذیل طراحی و بررسی شده است: 1- دانش‌آموزان دوره راهنمایی تا چه اندازه از مهارت‌های زندگی برخوردار هستند؟ 2- دانش‌آموزان دوره متوسطه تا چه اندازه از مهارت‌های زندگی برخوردار هستند؟ 3- آیا میزان برخورداری دانش‌آموزان از مهارت‌های زندگی برحسب تحصیلات والدینشان متفاوت است؟ 4- آیا بین دانش‌آموزان دختر و پسر در میزان برخورداری از مهارت‌های زندگی تفاوتی وجود دارد؟ 5- آیا بین دانش‌آموزان مقطع متوسطه و راهنمایی در میزان برخورداری از مهارت‌های زندگی تفاوتی وجود دارد؟ 6- آیا بین رشته‌ی تحصیلی و میزان برخورداری از مهارت‌های زندگی تفاوتی وجود دارد؟

روش

جامعه آماری این تحقیق را کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر مقاطع متوسطه و راهنمایی استان کردستان در سال تحصیلی 84-85 تشکیل می‌دهد. که تعداد کل دانش‌آموزان دوره متوسطه 101000 و تعداد کل دانش‌آموزان دوره راهنمایی 84000 نفر است. نمونه آماری این پژوهش 700 نفر می‌باشد که از این تعداد 396 نفر از مقطع راهنمایی و 331 نفر از مقطع دبیرستان انتخاب شده‌اند. علاوه براین از تعداد 700 نفر نمونه آماری تعداد 337 نفرشان دختر و تعداد 363 نفر پسر هستند. برای تعیین حجم نمونه آماری از فرمول کوکران¹ استفاده شد.

¹ cochran

$$N = \frac{\frac{(t)^2(pq)}{(d)^2}}{1 + \frac{1}{N} \left\{ \frac{(t)^2(pq)}{(d)^2} - 1 \right\}}$$

که بر مبنای محاسبات لازم 384 نفر دانش‌آموز مقطع راهنمایی و 384 دانش‌آموز مقطع متوسطه به عنوان نمونه انتخاب شدند. پرسشنامه‌ها به تمامی افراد نمونه داده شد اما به علت این که تعدادی از دانش‌آموزان آن را تکمیل نکرده بودند در نهایت پس از حذف پرسشنامه‌های ناقص تعداد 700 پرسشنامه کامل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

برای انتخاب نمونه مورد مطالعه در این تحقیق که دانش‌آموزان دو مقطع راهنمایی و متوسطه می‌باشند بطور کلی از شیوه‌ی نمونه‌گیری تصادفی چند مرحله‌ای (طبقه‌ای + خوشه‌ای) استفاده شده است. ابتدا به صورت تصادفی از میان تمام شهرستان‌های استان کردستان سه شهر سقز و بانه و مریوان انتخاب شده‌اند بعد از آن از میان کل دانش‌آموزان این سه شهر 700 نفرشان به صورت تصادفی در دو مقطع راهنمایی و دبیرستان و دو گروه دختر و پسر انتخاب گردیدند. برای انتخاب این تعداد ابتدا از بین تمام دبیرستان‌های سه شهر مذکور به طور تصادفی از هر شهر 4 مدرسه (دو مدرسه راهنمایی و دو مدرسه متوسطه)، (که در هر مقطع یک مدرسه دخترانه و یک مدرسه پسرانه بود جمعاً 12 مدرسه) انتخاب گردید. از هر مدرسه نیز یک کلاس بطور تصادفی انتخاب و پرسشنامه‌ها در میان آنان توزیع گردید. برای گردآوری اطلاعات در زمینه مصادیق مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان با توجه به مصادیق مهارت‌های زندگی در کشورهای دیگر و دیدگاه‌های متخصصین از روش اسنادی و سایر پایگاه‌های اطلاعاتی استفاده شد. برای مشخص کردن میزان آشنایی دانش‌آموزان با مهارت‌های زندگی از روش میدانی استفاده گردید. ابزار اندازه‌گیری

بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره‌های ...
اطلاعات در این مطالعه آزمون محقق ساخته 50 سؤالی است. که بر حسب نیاز دارای سؤالات بسته پاسخ می‌باشد. که از طریق مطالعه کتابخانه‌ای پیشنه‌ی موضوع طراحی گردیدند. پایائی آزمون براساس آلفای کرانباخ $\alpha = 90\%$ و روایی آن نیز از طریق نظر اساتید صاحب‌نظر در رشته‌های علوم تربیتی و روانشناسی محاسبه گردید که مورد تأیید و رضایت آنان قرار گرفت. با توجه به اینکه 5 مورد از مصادیق مهارت‌های زندگی در این تحقیق مد نظر بود از سؤال 1 تا 10 مهارت تصمیم‌گیری، از سؤال 11 تا 19 مهارت ارتباط انسانی، از سؤال 20 تا 29 مهارت شهروند جهانی بودن، از سؤال 30 تا 38 مهارت شهروند مسئول بودن و از سؤال 39 تا 50 مهارت حل مسأله را مورد سنجش قرار می‌دهد. در نمره‌گذاری سؤالات به جواب‌های درست نمره «1» به جواب‌های غلط نمره «صفر» اختصاص داده شده است.

یافته‌ها

این تحقیق چون به دنبال مشخص‌نمودن میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره‌های متوسطه و راهنمایی از مهارت‌های زندگی است، با توجه به ماهیت موضوع و اهدافش از نوع تحقیق پیمایشی¹ است که می‌توان آنرا در طبقه تحقیقات توصیفی قرار داد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از آمار توصیفی و استنباطی استفاده گردید. در تحلیل توصیفی؛ فراوانی، درصد و درصد تراکمی، میانگین و ... و در تحلیل استنباطی از آزمون‌های T مستقل برای بررسی سؤال چهارم و پنجم پژوهش، آزمون F برای بررسی سؤال سوم پژوهش، ANOVA و تعقیبی (Post-hoc) برای بررسی سؤال ششم پژوهش استفاده شده است.

¹ Survey Research

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

جدول 1 توزیع پراکندگی ابعاد مهارت‌های زندگی در دانش‌آموزان

تعداد	حداکثر	حداقل	دامنه	انحراف معیار	میانگین	محاسبات ابعاد مهارت‌های زندگی
700	10/00	0/00	10/00	1/9711	6/7043	تصمیم‌گیری
700	8/00	0/00	8/00	1/6985	4/4729	ارتباط انسانی
700	10/00	0/00	10/00	2/6017	6/0500	شهروند جهانی‌بودن
700	9/00	0/00	9/00	2/4806	5/3700	شهروند مسئول‌بودن
700	12/00	0/00	12/00	3/2649	6/9443	حل مسأله

با توجه به مندرجات جدول 1 مشاهده می‌گردد که میانگین برخورداری دانش‌آموزان از تصمیم‌گیری 6/7043، میانگین برخورداری از ارتباط انسانی 4/4729، میانگین برخورداری از شهروند جهانی‌بودن 6/0500، میانگین برخورداری از شهروند مسئول‌بودن 5/3700 و میانگین برخورداری از مهارت حل مسأله 6/9443 می‌باشد.

سؤال پژوهشی 1: دانش‌آموزان دوره راهنمایی تا چه اندازه از مهارت‌های زندگی (پنج مهارت: تصمیم‌گیری، ارتباط انسانی، شهروند جهانی‌بودن، شهروند مسئول‌بودن و حل مسأله) برخوردار هستند؟

جدول 2 توزیع پراکندگی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره راهنمایی از مهارت‌های زندگی

تعداد	حداکثر	حداقل	دامنه	انحراف معیار	میانگین	محاسبات ابعاد مهارت‌های زندگی
369	10/00	0/00	10/00	2/0082	6/9485	تصمیم‌گیری
369	8/00	0/00	8/00	1/6253	4/4797	ارتباط انسانی
369	10/00	0/00	10/00	2/2613	6/2222	شهروند جهانی‌بودن
369	9/00	0/00	9/00	2/2536	5/7615	شهروند مسئول‌بودن
369	12/00	0/00	12/00	3/0612	7/0840	حل مسأله

بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره‌های ...
 با ملاحظه اطلاعات مندرج در جدول 2 مشاهده می‌گردد که میانگین برخورداری دانش‌آموزان دوره راهنمایی از مهارت‌های زندگی به ترتیب جدول عبارت است از: تصمیم‌گیری میانگین 6/9485 با انحراف معیار 2/0082، ارتباط انسانی با میانگین 4/4797 و انحراف معیار 1/6253، شهروند جهانی بودن با میانگین 6/2222 و انحراف معیار 2/2613، شهروند مسئول بودن با میانگین 5/7615 و انحراف معیار 2/2536 و حل مسأله با میانگین 7/0840 و انحراف معیار 3/0612 که در این میان مهارت حل مسأله بالاترین میانگین یعنی 7/0840 و مهارت ارتباط انسانی پایین‌ترین میانگین یعنی 4/4797 را دارا می‌باشد. در کل می‌توان گفت که دانش‌آموزان دوره راهنمایی در حد متوسط (شاخص 50%) از مهارت‌های زندگی (پنج مهارت مذکور) برخوردار هستند.
 سؤال پژوهشی 2: دانش‌آموزان دوره دبیرستان تا چه اندازه از مهارت‌های زندگی (5مهارت مذکور) برخوردار هستند؟

جدول 3 توزیع پراکندگی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره دبیرستان از مهارت‌های زندگی

محداسبات ابعاد مهارت‌های زندگی	میانگین	انحراف معیار	دامنه	حداقل	حداکثر	تعداد
تصمیم‌گیری	6/4320	1/8951	10	0	10	331
ارتباط انسانی	4/4653	1/7790	8	0	8	331
شهروند جهانی بودن	5/8580	2/9265	10	0	10	331
شهروند مسئول بودن	4/9335	2/6472	9	0	9	331
حل مسأله	6/7885	3/4760	12	0	12	331

با توجه به اطلاعات جدول 3 ملاحظه می‌شود که میانگین برخورداری دانش‌آموزان دوره دبیرستان از مهارت‌های زندگی به ترتیب جدول عبارت است از:

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

تصمیم‌گیری با میانگین 6/4320 و انحراف معیار 1/8951، ارتباط انسانی با میانگین 4/4653 و انحراف معیار 1/7790، شهروند جهانی بودن با میانگین 5/8580 و انحراف معیار 2/9265، شهروند مسئول بودن با میانگین 4/9335 و انحراف معیار 2/6472 و حل مسأله با میانگین 6/7885 و انحراف معیار 3/4760 که در این میان مهارت حل مسأله بالاترین میانگین یعنی 6/7885 و ارتباط انسانی پایین‌ترین میانگین یعنی 4/4653 را دارا می‌باشد. به طور کلی اطلاعات فوق بیانگر آن است که دانش‌آموزان دوره دبیرستان در حد متوسط (شاخص 50%) از مهارت‌های زندگی (پنج مهارت فوق) برخوردارند.

سؤال پژوهشی 3: آیا میزان برخورداری دانش‌آموزان از مهارت‌های زندگی برحسب تحصیلات والدینشان متفاوت است؟ جهت پاسخ به این سؤال تأثیر تحصیلات پدر و مادر به صورت مستقل و تعاملی برپنج مهارت زندگی دانش‌آموزان به طور جداگانه بررسی گردید.

جدول 4 آزمون F برای بررسی تأثیر تعاملی تحصیلات پدر و مادر بر

مهارت تصمیم‌گیری دانش‌آموزان

منبع	مجذورات	درجه آزادی (df)	مجذور میانگین	F	سطح معنی‌داری Sig
تحصیلات پدر	10/452	5	2/090	0/530	0/753
تحصیلات مادر	20/020	5	4/004	1/016	0/407
تعامل تحصیلات پدر و مادر	66/513	23	2/892	0/734	0/813
خطا	2621/813	665	3/943		
کل	34130/000	669			

بررسی میزان برقراری دانش‌آموزان دوره‌های ...
 جدول 5 آزمون F برای بررسی تأثیر تعاملی تحصیلات پدر و
 مادر

بر مهارت برقراری ارتباط انسانی در دانش‌آموزان

منبع	مجذورات	درجه آزادی (df)	مجذور میانگین	F	سطح معنی‌داری (Sig)
تحصیلات پدر	2/312	5	0/462	0/158	0/978
تحصیلات مادر	18/775	5	3/755	1/284	0/269
تعامل تحصیلات پدر و مادر	46/245	23	2/011	0/688	0//860
خطا	1944/348	665	2/924		
کل	15985/000	669			

جدول 6 آزمون F برای بررسی تأثیر تعاملی تحصیلات پدر و
 مادر

بر مهارت شهروند جهانی بودن در دانش‌آموزان

منبع	مجذورات	درجه آزادی (df)	مجذور میانگین	F	سطح معنی‌داری (Sig)
تحصیلات پدر	46/867	5	9/373	1/396	0/224
تحصیلات مادر	38/786	5	7/757	1/156	0/330
تعامل تحصیلات پدر و مادر	187/401	23	8/148	1/214	0/224
خطا	4463/593	665	6/712		
کل	30272/000	669			

جدول 7 آزمون F برای بررسی تأثیر تعاملی تحصیلات پدر و
 مادر

بر مهارت شهروند مسئول در دانش‌آموزان

منبع	مجذورات	درجه آزادی (df)	مجذور میانگین	F	سطح معنی‌داری (Sig)
تحصیلات پدر	60/537	5	12/107	1/992	0/078
تحصیلات مادر	50/044	5	10/009	1/647	0/146
تعامل تحصیلات پدر و مادر	195/216	23	8/488	1/394	0/103
خطا	4045/141	665	6/078		
کل	24423/000	669			

جدول 8 آزمون F برای بررسی تأثیر تعاملی تحصیلات پدر و
 مادر بر

مهارت حل مسأله دانش‌آموزان

منبع	مجذورات	درجه آزادی (df)	مجذور میانگین	F	سطح معنی‌داری (Sig)
تحصیلات پدر	53/041	5	10/608	0/987	0/425

سال چهارم -

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

تحصیلات مادر	47/952	5	9/590	0/893	0/485
تحصیلات تعامل پدر و مادر	219/292	23	9/534	0/887	0/617
خطا	7144/863	665	10/744		
کل	41086/000	669			

با توجه به مندرجات جداول 8 و 7 و 6 و 5 و 4 مشاهده می‌گردد که مهارت زندگی (پنج مهارت مذکور) دانش‌آموزان با تحصیلات پدر با سطوح معناداری 0/75 و 0/97 و 0/22 و 0/07 و 0/42 رابطه‌ی معنی‌داری ندارد. همچنین مهارت زندگی دانش‌آموزان با تحصیلات مادر با سطوح معناداری 0/40 و 0/26 و 0/33 و 0/14 و 0/48 رابطه‌ی معناداری ندارد. علاوه بر این مهارت زندگی دانش‌آموزان با تعامل تحصیلات پدر و مادر با سطح معناداری 0/81 و 0/86 و 0/22 و 0/10 و 0/61 رابطه‌ی معنی‌داری ندارد. پس می‌توان گفت که بین دانش‌آموزان از نظر تأثیر تعاملی تحصیلات والدین بر مهارت زندگی آنان تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

سؤال پژوهشی 4: آیا بین دانش‌آموزان دختر و پسر در میزان برخورداری از مهارت‌های زندگی تفاوتی وجود دارد؟

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره‌های ...
 جدول 9 آزمون T مستقل برای مقایسه دختران و پسران از
 نظریه برخورداری از مهارت‌های زندگی

فاصله‌ی اطمینان 95%		آزمون Levenes برای برابری واریانس‌ها		sig (2-tailed)	T	df	اختلاف خطای معیار	تفاوت میانگین	تعداد	محاسبات مهارت‌های زندگی
/028140	/608800	0/001	1/191	/032	/1542	698	1/4787	/318470	700	تصمیم‌گیری
/466440	/96006	0/203	1/623	0/00	/6745	698	/125710	/713250	700	ارتباط انسانی
/611200	/370390	0/000	/58832	0/00	/1665	698	/193340	/990800	700	شهروند جهانی‌بودن
/032551	/740531	0/..9	6/929	0/00	/7.77	698	/180300	/386541	700	شهروند مسئول‌بودن
/186461	/120522	0/000	/27359	0/00	/0177	698	/237870	/653490	700	حل مسأله

با توجه به داده‌های جدول 9 مشاهده می‌شود که t بدست آمده در مهارت تصمیم‌گیری 2/154 با سطح معنی‌داری 0/032، در مهارت ارتباط انسانی 5/674 با سطح معنی‌داری 0/00، در مهارت شهروند جهانی‌بودن 5/166 با سطح معنی‌داری 0/00، در مهارت شهروند مسئول‌بودن 7/707 با سطح معنی‌داری 0/00 و در مهارت حل مسأله 7/017 با سطح معنی‌داری 0/00 می‌باشد، از آنجا که سطح معنی‌داری در همه موارد کوچکتر از 0/35 می‌باشد در جواب به سؤال پژوهشی می‌توان گفت که بین میزان برخورداری دانش‌آموزان دختر و پسر از مهارت‌های زندگی تفاوت معنی‌داری وجود دارد
 سؤال پژوهشی 5: آیا بین دانش‌آموزان مقطع متوسطه و راهنمایی در میزان برخورداری از مهارت‌های زندگی تفاوتی وجود دارد؟

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

جدول 10 آزمون T مستقل برای مقایسه دانش‌آموزان راهنمایی

و

دبیرستان از نظر برخورداری از مهارت‌های زندگی

محاسبات مهارت‌های زندگی	تعداد	تفاوت میانگین	اختلاف خطای معیار	df	T	Sig (2-tailed)	آزمون Levenes برای برابری واریانس‌ها		فاصله‌ی اطمینان 95%	
							F	Sig	کرانه بالا	کرانه پایین
تصمیم‌گیری	700	0/51649	0/14804	698	3/489	0/001	0/275	9/603	0/80715	0/22582
ارتباط انسانی	700	0/0442	0/12867	698	0/112	0/911	2/377	0/124	0/26705	-0/23821
شهروند جهانی‌بودن	700	0/36422	0/19933	698	1/827	0/068	35/734	0/000	0/75566	-0/0723
شهروند مسئول‌بودن	700	0/82798	0/18691	698	4/430	0/000	22/229	0/000	1/19500	0/46097
حل مسأله	700	0/30540	0/24761	698	1/233	0/218	13/406	0/000	0/79159	-0/18080

طبق اطلاعات مندرج در جدول 09 t بدست آمده در مهارت تصمیم‌گیری 3/489 با سطح معناداری 0/001، در مهارت ارتباط انسانی 0/112 با سطح معناداری 0/911، در مهارت شهروند جهانی‌بودن 1/827 با سطح معناداری 0/068، در مهارت شهروند مسئول‌بودن 4/42. با سطح معناداری 9/000 و در مهارت حل مسأله 1/232 با سطح معناداری 0/218 بدست آمده است، از آنجا که سطح معنی‌داری در دو مهارت تصمیم‌گیری و شهروندی مسئول کمتر از 0/05 می‌باشد در جواب به سؤال (5) می‌توان گفت که بین میزان برخورداری دانش‌آموزان راهنمایی و دبیرستان از مهارت‌های تصمیم‌گیری و شهروند مسئول تفاوت معنی‌داری وجود دارد. سؤال پژوهشی 6: آیا بین رشته‌ی تحصیلی و میزان برخورداری دانش‌آموزان از مهارت‌های زندگی تفاوتی وجود دارد؟

بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره‌های ...
 جدول 11 آزمون ANOVA برای بررسی تفاوت بین رشته‌های
 تحصیلی
 دوره متوسطه در مهارت‌های زندگی

محاسبات مهارت‌های زندگی		مجموع مجزورات	Df	مجدور میانگین	F	Sig
تصمیم‌گیری	بین گروهی	39/547	3	13/182	3/736	0/011
	درون گروهی	1145/673	327	3/504		
	کل	1185/221	330	-		
ارتباط انسانی	بین گروهی	13/276	3	4/425	1/403	0/242
	درون گروهی	1031/075	327	3/153		
	کل	1044/350	330	-		
شهروند جهانی‌بودن	بین گروهی	363/249	3	121/083	16/075	0/000
	درون گروهی	2463/077	327	7/532		
	کل	2826/326	330	-		
شهروند مسئول‌بودن	بین گروهی	148/078	3	49/359	7/457	0/000
	درون گروهی	2164/459	327	6/619		
	کل	2312/538	330	-		
حل مسأله	بین گروهی	340/496	3	113/499	10/177	0/000
	درون گروهی	3646/700	327	11/152		
	کل	3986/196	330	-		

با توجه به اطلاعات جدول 11 مشخص می‌شود که مقدار F در مهارت تصمیم‌گیری 3/763 و سطح معناداری آن 9/011، در مهارت ارتباط انسانی 1/403 و سطح معناداری آن 9/242، در مهارت شهروند جهانی‌بودن 16/075 و سطح معناداری آن 0/000، در مهارت شهروند مسئول‌بودن 7/457 و سطح معناداری آن 0/000 و در مهارت حل مسأله 10/177 و سطح معناداری آن 0/000 می‌باشد. از آنجا که سطح معناداری F در مهارت‌های تصمیم‌گیری؛ شهروند جهانی‌بودن، شهروند مسئول‌بودن و حل مسأله کمتر

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

از 0/05 می‌باشد می‌توان گفت که تفاوت معنی‌داری بین میزان برخورداری دانش‌آموزان رشته‌های علوم انسانی، ریاضی، تجربی و کارودانش از مهارت‌های زندگی وجود دارد. اما در مهارت ارتباط انسانی سطح معناداری F بدست آمده بزرگتر از 0/05 می‌باشد (0/24) بنابراین تفاوت معنی‌داری بین رشته‌های مقطع متوسطه در این مهارت وجود ندارد.

جدول 12 آزمون تعقیبی (post hoc) برای مقایسه بین رشته‌های تحصیلی متوسطه با مهارت‌های زندگی LSD

Sig.	تفاوت میانگین	رشته تحصیلی (J) Field	رشته تحصیلی (I) Field	متغیر وابسته
0/287 0/107 0/577	0/4902 0/7415 -0/02871	2- تجربی 3- انسانی 4- کارودانش	1- ریاضی	مهارت تصمیم‌گیری
0/287 0/273 0/018	-0/4902 0/2513 0/7772	1- ریاضی 3- انسانی 4- کارودانش	2- تجربی	
0/107 0/273 0/2	-0/7415 -0/2513 -1/0285	1- ریاضی 2- تجربی 4- کارودانش	3- انسانی	
0/577 0/018 0/002	0/2871 0/7772 1/0285	1- ریاضی 2- تجربی 3- انسانی	4- کارودانش	
0/818 0/000 0/999	0/1551 2/2290 1/196E-03	2- تجربی 3- انسانی 4- کارودانش	1- ریاضی	مهارت شهروند جهانی بودن
0/818 0/000 0/748	-0/1551 2/0739 - 0/1539	1- ریاضی 3- تجربی 4- کارودانش	2- تجربی	
0/001 0/000 0/000	-2/2290 -2/0739 -2/2278	1- ریاضی 2- تجربی 4- کارودانش	3- انسانی	
0/999 0/748 0/000	E-03 -1/196 0/1539 2/2278	1- ریاضی 2- تجربی 3- انسانی	4- کارودانش	
0/146 0/001 0/435 0/146	0/9220 2/0280 0/5514 -0/9204	2- تجربی 3- انسانی 4- کارودانش 1- ریاضی	1- ریاضی 2- تجربی	مهارت شهروند مسئول بودن

بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره‌های ...

0/000	1/1076	3 تجربی			
0/411	0/3690	4- کار دانش			
0/001	-2/0280	1- ریاضی	3- انسانی		
0/000	-1/1076	2- تجربی			
0/001	-1/4766	4- کار دانش			
0/435	-0/5514	1- ریاضی	4- کار دانش		
0/411	0/3690	2- تجربی			
0/001	1/4766	3- انسانی			
0/418	/6641	2- تجربی	1- ریاضی		
0/004	2/3650	3- انسانی			
0/804	-0/2273	4- کار دانش			
0/418	-0/6641	1- تجربی	2- تجربی	مهارت حل مسأله	
0/000	-1/7008	3- انسانی			
0/127	-0/8914	4- کار دانش			
0/004	-2/3650	1- ریاضی	3- انسانی		
0/000	-1/7008	2- تجربی			
0/000	-2/5922	4- کار دانش			
0/804	0/2273	1- ریاضی	4- کار دانش		
0/127	0/8914	2- تجربی			
0/000	2/5922	3- کار دانش			

مطابق جدول 12 تفاوت میانگین‌ها در مهارت تصمیم‌گیری- مهارت شهروند جهانی بودن مهارت شهروند مسئول بودن و مهارت حل مسأله بین رشته‌های مختلف مشاهده می‌گردد. پس با توجه به اینکه سطح معنی‌داری در تمامی موارد فوق کمتر از 0/05 می‌باشد می‌توان گفت که تفاوت معناداری بین موارد مذکور وجود دارد و در مورد مهارت ارتباط انسانی بین رشته‌های مختلف تفاوتی دیده نمی‌شود.

جدول 13 توزیع پراکندگی میزان آشنایی دانش‌آموزان مقطع راهنمایی

و متوسطه با مهارت‌های زندگی به تفکیک جنسیت.

مقطع تحصیلی	جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	
راهنمایی	تصمیم‌گیری	زن	186	7/0968	1/7433
		مرد	183	6/7978	1/2404
	ارتباط انسانی	زن	186	4/7849	1/5021
		مرد	183	4/1694	1/6899
	شهروند جهانی بودن	زن	186	6/7419	2/0183
		مرد	183	5/6940	2/3753
	شهروند مسئول بودن	زن	186	6/5753	2/0526
		مرد	183	4/9344	2/1499

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

دبیرستان	حل مسأله	زن	186	7/9516	2/3830
		مرد	183	6/2022	3/4094
	تصمیم‌گیری	زن	151	6/5894	1/8413
		مرد	180	6/3000	1/9344
	ارتباط انسانی	زن	151	4/9139	1/7586
		مرد	180	4/0889	1/7119
	شهروند جهانی‌بودن	زن	151	6/3444	2/5088
		مرد	180	5/4500	3/1856
	شهروند مسئول‌بودن	زن	151	5/4901	2/4681
		مرد	180	4/4667	2/7082
	حل مسأله	زن	151	7/6026	3/1007
		مرد	180	6/1056	3/6316

با توجه به مندرجات جدول 13 بالاترین میانگین در دوره راهنمایی براساس سطح شاخص متوسط (50%) مربوط به دختران و در مهارت تصمیم‌گیری و حل مسأله می‌باشد و پایین‌ترین میانگین در این دوره مربوط به پسران و در مهارت ارتباط انسانی می‌باشد. بالاترین میانگین در دوره دبیرستان نیز مربوط به دختران و در مهارت حل مسأله و تصمیم‌گیری می‌باشد و پایین‌ترین میانگین مربوط به پسران و در مهارت ارتباط انسانی می‌باشد. بطور کلی در هر دو دوره بالاترین میانگین متعلق به دختران و در مهارت تصمیم‌گیری و حل مسأله است و پایین‌ترین میانگین نیز مربوط به پسران و در مهارت ارتباط انسانی می‌باشد.

جدول 14 آزمون T برای مقایسه دانش‌آموزان دختر و پسر به تفکیک

مقطع تحصیلی از نظر میزان برخورداری از مهارت‌های زندگی

مقطع تحصیلی	آزمون Levenes برای برابری واریانس‌ها		آزمون T برای برابری میانگین			
	F	Sig	T	Df	(2.tailles) Sig	
دبیرستان	تصمیم‌گیری	6/631	0/010	1/423	367	0/153
	ارتباط انسانی	2/742	0/099	3/700	367	0/000
	شهروند جهانی‌بودن	7/341	0/007	4/570	367	0/000
	شهروند مسئول‌بودن	2/593	0/108	7/499	367	0/000
	حل مسأله	52/822	0/000	5/721	367	0/000

بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره‌های ...

دبیرستان	تصمیم‌گیری	1/705	0/192	1/386	329	0/167
	ارتباط انسانی	0/038	0/846	4/313	329	0/000
	شهروند جهانی‌بودن	26/905	0/000	2/798	329	0/005
	شهروند مسئول‌بودن	5/139	0/024	3/565	329	0/000
	حل مسأله	11/247	0/001	3/990	329	0/000

مطابق جدول 14 در مقطع راهنمایی تنها در مهارت تصمیم‌گیری سطح معناداری بیشتر از 0/05 می‌باشد (0/153) در سایر مهارت‌ها سطح معناداری کمتر از 0/05 می‌باشد بنابراین می‌توان گفت که فقط در مهارت تصمیم‌گیری در دوره راهنمایی بین دختران و پسران تفاوت معنی‌داری وجود ندارد در سایر مهارت‌ها تفاوت معنی‌دار است. در مقطع دبیرستان نیز تنها در مهارت تصمیم‌گیری سطح معنی‌داری بیشتر از 0/05 می‌باشد (یعنی 0/167) در سایر مهارت‌ها سطح معنی‌داری 0/05 و کمتر از آن می‌باشد بنابراین می‌توان گفت که بغیر از مهارت تصمیم‌گیری در سایر مهارت‌ها بین دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

نتیجه‌ی بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره راهنمایی و متوسطه از مهارت‌های زندگی نشان داد که به طور کلی میزان برخورداری آنان از مهارت‌های زندگی (پنج مهارت تصمیم‌گیری، ارتباط انسانی، شهروند جهانی‌بودن، شهروند مسئول و حل مسأله) تقریباً در سطح متوسط (براساس شاخص 50%) می‌باشد. در این میان بالاترین میانگین مربوط به مهارت حل مسأله و پایین‌ترین میانگین مربوط به مهارت ارتباط انسانی است. بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره راهنمایی و متوسطه در مهارت‌های تصمیم‌گیری، شهروندی جهانی، شهروندی مسئول و حل مسأله در سطح متوسط و تا حدودی بالای شاخص متوسط 50% قرار دارد و میزان برخورداری آنان از مهارت ارتباط انسانی در سطح پایین‌تر از شاخص متوسط قرار

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

دارد. براساس شاخص متوسط 50% میزان برخورداری دانش‌آموزان از مهارت تصمیم‌گیری بیشتر از سایر مهارت‌ها می‌باشد. بطور کلی نتیجه گرفته می‌شود که نظام آموزشی کشور در زمینه‌ی آشنایی دانش‌آموزان با مهارت ارتباط انسانی ضعیف عمل نموده و در سایر مهارت‌ها در حد متوسط و تا حدودی بالای متوسط عمل نموده است اگرچه این وضعیت زیاد رضایت بخش نیست و نمی‌تواند جوابگوی زندگی دانش‌آموزان باشد. این یافته با نتایج مطالعات رمضانخانی و سیاری (1378)، فرزام‌نیا (1381) و ذوالفقاری و همکاران (1372) همسو می‌باشد. مهارت ارتباط انسانی از مؤلفه‌های هوش هیجانی می‌باشد که سبک و شیوه تعامل فرد را با خود و دیگران تحت تأثیر می‌گذارد (گلمن، 1380). به نظر می‌رسد عدم توجه کافی به هوش هیجانی در نظام آموزشی و همچنین شرایط فرهنگی و اجتماعی یکی از علل فقدان مهارت - ارتباط انسانی در دانش‌آموزان می‌باشد. نتایج بدست آمده در خصوص سؤال پژوهشی 1 نشان داد که درمیان دانش‌آموزان دوره راهنمایی به غیر از مهارت ارتباط انسانی که پائین‌تر از شاخص متوسط 50% است بقیه مهارت‌ها در سطح بالای شاخص 50% است. بالاترین میانگین مربوط به مهارت تصمیم‌گیری و حل مسأله و پائین‌ترین میانگین مربوط به مهارت ارتباط انسانی می‌باشد. این یافته نیز مشابه یافته‌ی قبلی و همسو با نتایج تحقیقات ذوالفقاری و همکاران (1372) و رمضانخانی و سیاری (1378) می‌باشد. به نظر می‌رسد در دوره راهنمایی دانش‌آموزان با توجه به رویکردی که اخیراً به صورت مسأله محوری و یا حل مسأله در نظام آموزشی آغاز شده با مهارت تصمیم‌گیری حل مسأله در حد توان و رشد خود نسبتاً آشنا هستند اما تغییرات عمیق فرهنگی و شرایط اجتماعی و خلاءهای تعلیم و تربیت در خصوص مهارت ارتباط انسانی باعث شده که دانش‌آموزان در این مهارت تا حدودی ضعیف بنظر برسند. نتایج حاصل شده در مورد

بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره‌های ...

سؤال پژوهشی 2 نشان می‌دهد که در میان دانش‌آموزان دوره دبیرستان بجز مهارت ارتباط انسانی که زیر سطح شاخص متوسط 50% می‌باشد در سایر مهارت‌ها میزان برخورداری آنان بالای سطح متوسط شاخص 50% است. بیشترین آشنایی را دانش‌آموزان دوره دبیرستان با مهارت تصمیم‌گیری و حل مسأله دارند و کمترین آشنایی را با مهارت ارتباط انسانی دارند. برخورداری ضعیف دانش‌آموزان دبیرستانی از مهارت ارتباط انسانی به نظر می‌رسد به خاطر شرایط رشد آنان و همچنین تغییر و تحولات فرهنگی و محدودیت‌ها و چالش‌های اجتماعی و فرهنگی در خصوص ارتباط می‌باشد. این یافته‌ها با یافته‌های پژوهش محسن‌پور (1377)، نیک‌پور (1382) و میرزاده (1381) همسویی دارد. علاوه بر این تئوری‌ها و تحقیقات موجود نشان می‌دهند که برخورداری از مهارت همدلی دانش‌آموزان و معلمان را در برقراری ارتباط انسانی و سازنده یاری می‌نماید که فقدان مهارت همدلی نیز می‌تواند علت ضعف دانش‌آموزان در برقراری ارتباط انسانی باشد. معرفت‌نیا (1384) در پژوهش خود نتیجه گرفت که الگوها و روش‌های نامناسب تدریس و ارزشیابی، عدم ارتباط بین خانه و مدرسه در پایین بودن سطح مهارت‌های زندگی مؤثر هستند. الگوهای یاددهی - یادگیری سنتی و معلم‌مدار و جایگاه خالی الگوهای مبتنی بر دیدگاه‌های انسان‌گرایی و یادگیری اجتماعی در نظام آموزشی می‌تواند یکی از علل اساسی ضعف دانش‌آموزان در مهارت ارتباط انسانی باشد. نتایج بدست آمده در مورد سوال پژوهشی 3 نشان می‌دهد که مهارت تصمیم‌گیری دانش‌آموزان با تحصیلات پدر و مادر هم به شیوه‌ی تعاملی و هم به شیوه‌ی غیرتعاملی رابطه معنی‌دار ندارد. در خصوص مهارت ارتباط انسانی نتایج بدست آمده حاکی از آن است که مهارت ارتباط انسانی در دانش‌آموزان با تحصیلات پدر و مادر هم به شیوه‌ی تعاملی و هم به شیوه‌ی غیرتعاملی رابطه معنی‌دار ندارد. در مورد مهارت

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

شهروندي جهاني و مهارت شهروندي مسؤل نيز به همين طريق نتايج نشان داد كه تحصيلات پدر و مادر هم به شيوهي تعاملي و هم به شيوه غير تعاملي رابطهي معني‌داري با اين مهارت‌ها ندارد. همچنين نتايج نشان مي‌دهد كه آشنائي با مهارت حل مسأله در ميان تمامي دانش‌آموزان نمونه آماري رابطهي معني‌داري با تحصيلات پدر و مادر هم به شيوه تعاملي و هم به شيوهي غيرتعاملي ندارد. به طور كلي مي‌توان گفت كه بين دانش‌آموزان از نظر تأثير تعاملي تحصيلات والدينشان بر مهارت‌هاي زندگي آنان (پنج مهارت مورد بررسي) تفاوت معني‌داري وجود ندارد. اين يافته با نتايج مطالعه رحيمي (1383) همسو و با نتايج تحقيقات براون و كراس (1997) (به نقل از عابديني، 1383) غير همسو مي‌باشد. به احتمال زياد آشنائي با مهارت‌هاي زندگي بيشتر متأثر از متغيرهاي ديگر مي‌باشد. در اين راستا با توجه به اينكه در اكثر موارد تحصيلات پدر و مادر با هم تناسب نداشته و و يا والدين با چگونگي آموزش مهارت‌هاي زندگي به فرزندان آشنائي ندارند، به نظر مي‌رسد تا حدودي تأثير متغير تحصيلات والدين را در جريان آشنائي با مهارت‌هاي زندگي كم نموده است. نتايج بدست آمده در مورد سؤال 4 نشان مي‌دهد كه بالاترين ميانگين مربوط به دختران و در مهارت تصميم‌گيري و حل مسأله مي‌باشد. پايين‌ترين ميانگين مربوط به پسران و در مهارت ارتباط انساني مي‌باشد. به طور كلي هر دو گروه دختر و پسر در مهارت ارتباط انساني پايين‌ترين ميانگين را بدست آورده و به تفكيك جنسيت نيز بالاترين ميانگين دختران در مهارت تصميم‌گيري و حل مسأله و پايين‌ترين ميانگين آنان در ارتباط انساني مي‌باشد. همچنين بالاترين ميانگين پسران در مهارت تصميم‌گيري و حل مسأله و پايين‌ترين ميانگين آنان در مهارت ارتباط انساني مي‌باشد. ميزان آشنائي دانش‌آموزان دختر در تمامي مهارت‌ها بالاتر از حد متوسط

بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره‌های ...
(شاخص 50%) و میزان آشنایی دانش‌آموزان پسر نیز به غیر از مهارت ارتباط انسانی در سایر مهارت‌ها در سطح بالای متوسط (شاخص 50%) می‌باشد. در مقایسه‌ی دو گروه دختر و پسر از نظر میزان برخورداری از مهارت‌های زندگی از طریق آزمون T مستقل نتایج بدست آمده حاکی از این است که سطح معنی‌داری t بدست آمده در تمامی موارد کمتر از 0/05 می‌باشد بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که بین میزان برخورداری دختران و پسران از مهارت‌های زندگی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. این یافته با نتایج مطالعه ذوالفقاری و همکاران (1372)، رمضانخانی و سیاری (1379) و فرزامنیا (1381) همسو می‌باشد. در همه مهارت‌ها میزان آشنایی دختران بالاتر از پسران می‌باشد این امر به نظر می‌رسد به خاطر موضوع اجتماعی‌شدن دختران و خصوصیات شخصیتی آنها باشد. نتایج بدست آمده در مورد سؤال 5 نشان می‌دهد براساس سطح شاخص متوسط (50%) برخورداری دانش‌آموزان دوره راهنمایی و متوسطه از مهارت ارتباط انسانی پایین‌تر از سطح شاخص متوسط می‌باشد، اما در مهارت‌های دیگر نتایج نشان می‌دهد که میزان برخورداری آنان در حد بالای متوسط می‌باشد. دانش‌آموزان هر دو مقطع در بین مهارت‌های پنج‌گانه مورد بررسی (تصمیم‌گیری، ارتباط انسانی، شهروند جهانی، شهروندی مسئول و حل مسئله) بیشترین برخورداری را در مهارت تصمیم‌گیری نشان داده اند. بطوریکه میانگین آنان در این مهارت بالاتر از سایر مهارت‌ها می‌باشد. در مقایسه دو گروه راهنمایی و دبیرستانی از طریق آزمون T مستقل نتایج بدست آمده حاکی از این است که سطح معناداری در دو مهارت تصمیم‌گیری و شهروندی مسئول کمتر از 50% می‌باشد و در سایر مهارت‌ها سطح معناداری بالای 0/05 است بنابراین تفاوت دانش‌آموزان دوره راهنمایی و متوسطه در برخورداری از دو مهارت تصمیم‌گیری و شهروندی مسئول معنی‌دار می‌باشد. اما تفاوت آنان در

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

مهارت‌های ارتباط انسانی، شهروند جهانی و حل مسأله معنی‌دار نمی‌باشد. این یافته با یافته پژوهش حمیدی (1384) و الیاس و همکاران (1986) (به نقل از حمیدی 1384) همسو می‌باشد. کاربرد نظریه یادگیری اجتماعی، نظریه مازلو و هوش هیجانی در فرایند یاددهی - یادگیری تأثیر بسزایی در یادگیری مهارت‌های زندگی از جمله مهارت ارتباط انسانی دارد. تا آنجا که برنامه‌ی آموزش مهارت‌های زندگی عمده‌تاً بر مبنای یادگیری اجتماعی بنا شده است (سازمان بهداشت جهانی، 1994). وود (1379) معتقد است مهارت‌های ارتباطی و بین فردی وجه مشترک در همه نیازها است. عبارت دیگر مهارت در برقراری ارتباط صحیح با دیگران بسیاری از نیازهای اساسی را برطرف می‌کند که این موضوع اشاره به کاربرد نظریه مازلو در آموزش مهارت‌های زندگی علی‌الخصوص مهارت ارتباط انسانی دارد. هوش هیجانی نیز از آنجا که دارای مؤلفه‌ها و عناصری است که جزء مصادیق مهارت‌های زندگی محسوب می‌شوند، می‌تواند بسیاری از ضعف‌های دانش‌آموزان را در صورت بکارگیری در نظام آموزشی مرتفع سازد. نتایج بدست آمده در مورد سوال 6 نشان می‌دهد که سطح معناداری F بدست آمده در آزمون ANOVA در مهارت‌های تصمیم‌گیری، شهروند جهانی بودن و شهروندی مسئول و حل مسأله در بین رشته‌های ریاضی، تجربی، انسانی و کاردانش کمتر از 0/05 می‌باشد. (0/000) بنابراین تفاوت معنی‌داری بین دانش‌آموزان رشته‌های مذکور در مهارت‌های نامبرده وجود دارد. اما در مهارت ارتباط انسانی سطح معناداری F بدست آمده بزرگتر از 0/05 است پس می‌توان گفت که تفاوت معنی‌داری در این مهارت بین رشته‌های تحصیلی مقطع متوسطه وجود ندارد. نتایج آزمون تعقیبی (Post-hoc) بعمل آمده در ادامه آزمون F جهت مشخص نمودن تفاوت مهارت‌ها در رشته‌های مختلف نشان می‌دهد که در مهارت تصمیم‌گیری بین دو رشته‌ی تجربی و کاردانش

بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره‌های ...
و بین انسانی و کاردانش تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در مهارت شهروند جهانی بودن بین رشته‌ی ریاضی و انسانی، بین تجربی و انسانی و بین انسانی و کاردانش تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در مهارت شهروندی مسئول بین رشته‌ی ریاضی و انسانی، بین تجربی و انسانی و بین انسانی و کاردانش تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در مهارت حل مسأله بین رشته‌ی ریاضی و انسانی، بین تجربی و انسانی و بین انسانی و کاردانش تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در خصوص مهارت ارتباط انسانی تفاوت معنی‌داری بین رشته‌های مختلف وجود ندارد. به نظر می‌رسد تفاوت دروس و مواد آموزشی و الگوها و روش‌های تدریس و ارزشیابی متفاوت به تبع تفاوت دروس و موضوعات باعث شده که دانش‌آموزان رشته‌های مختلف تفاوت معناداری در مهارت‌های زندگی با هم داشته باشند. ویژگی‌های رشد در دوره دبیرستان و پیامدها و چالش‌های فراوان آن بشدت نیازمند توجه نظام آموزشی به مهارت‌های زندگی می‌باشد. بنابراین می‌طلبند که نظام آموزشی ما چه به صورت رسمی و صریح و چه بصورت ضمنی ساز و کاری مناسب جهت ایجاد مهارت زندگی در دانش‌آموزان تدارک ببینند که لازمه این امر توجه به تربیت معلمان آگاه و توانا در این خصوص می‌باشد. زیرا ممکن است اهداف آموزش و پرورش کشور به طور کلی بسیاری از مهارت‌های زندگی را در خود داشته باشد اما عملاً هنگام اجرای برنامه‌های درسی و فرایند یاددهی - یادگیری بعلت تخصص معلمان و عوامل آموزشی چه بسا در جهت عکس آموزش مهارت‌های زندگی اقدام می‌گردد. یافته‌ی نهایی این تحقیق که یک یافته‌ی جانبی نیز می‌باشد و در خصوص تفاوت میزان برخورداری دانش‌آموزان مقطع راهنمایی و متوسطه از مهارت‌های زندگی به تفکیک جنسیت بدست آمده نشان می‌دهد که براساس سطح شاخص متوسط (50%) دختران راهنمایی در تمامی مهارت‌ها در سطح بالای متوسط می‌باشند بطوری که بالاترین نمره را در مهارت تصمیم‌گیری و حل مسأله و پائین‌ترین نمره

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

را در ارتباط انسانی کسب نموده‌اند. همچنین نمره دختران در دوره راهنمایی در تمامی مهارت‌ها بالاتر از نمره پسران می‌باشد بالاترین نمره پسران راهنمایی براساس شاخص متوسط مربوط به مهارت تصمیم‌گیری است، غیر از مهارت ارتباط انسانی در تمامی مهارت‌ها نمره آنان بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. در دوره دبیرستان نمره دختران در تمامی مهارت‌ها بالای سطح متوسط می‌باشد بطوری که بالاترین نمره در این میان مربوط به مهارت حل مسأله و پایین‌ترین نمره مربوط به مهارت ارتباط انسانی است. پسران دوره دبیرستان در مهارت‌های تصمیم‌گیری و شهروند جهانی و حل مسأله در سطح بالای متوسط هستند. اما در مهارت‌های ارتباط انسانی و شهروندی مسئول در سطح زیر متوسط قرار دارند. بطوری که بالاترین نمره آنان در مهارت تصمیم‌گیری و پایین‌ترین نمره در مهارت ارتباط انسانی می‌باشد. در ادامه آزمون T مستقل در این خصوص نشان داد که در مقطع راهنمایی بین پسران و دختران تنها در مهارت تصمیم‌گیری تفاوتی وجود ندارد بلکه در سایر مهارت‌ها تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در دوره دبیرستان نیز به همین ترتیب فقط در مهارت تصمیم‌گیری بین دختران و پسران تفاوت معنی‌داری وجود ندارد، در سایر مهارت‌ها تفاوت معنی‌داری بین دختران و پسران وجود دارد. این یافته با نتایج مطالعه ذوالفقاری و همکاران (1372)، رمضانخانی و سیاری (1379) و فرزام‌نیا (1381) همسو می‌باشد. نظام آموزشی با توجه به پیچیدگی‌ها و چالش‌های نوینی که دامنگیر حوزه تعلیم و تربیت نیز شده است ناگزیر است اهداف، روش‌ها و سایر عناصر تعلیم و تربیت را واری نمود و متناسب با نیازهای مقاطع مختلف تحصیلی، جنسیت، توانایی‌های دانش‌آموزان، مسائل زندگی، واقعیت‌های موجود و چشم‌اندازهای منطقی مهارت‌های لازم را جهت زندگی سازگاران دانش‌آموزان در این شرایط، بیشتر از پیش مد نظر قرار دهد.

- احقر، قدسی، (1382) بررسی تأثیر عوامل آموزشگاهی در میزان سازش یافتگی اجتماعی، عاطفی و آموزش دانش‌آموزان مقطع ابتدایی سراسر کشور، علوم روانشناختی دوره دوم شماره 7.
- ادیب، یوسف، (1382)، طراحی الگوی مطلوب برنامه درسی مهارت‌های زندگی برای دوره راهنمایی تحصیلی، رساله دکترا، دانشگاه تربیت مدرس.
- ادیب، یوسف، فردانش، هاشم، (1382)، مهارت‌های زندگی مورد نیاز دانش‌آموزان مقطع راهنمایی، دو ماهنامه علمی پژوهشی دانش‌پژوه رفتار، دانشگاه شاهد، سال دهم، شماره 3.
- بابادی، امین، (1380)، تدوین و هنجاریابی آزمون مهارت‌های زندگی پایه پنجم شهر تهران.
- حمیدی، فریده (1384) بررسی میزان اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر دختران نوجوان مناطق محروم کشور در اردوهای تابستانی، مجله مطالعات زنان، سال 3، شماره 7.
- دلور، ژاک، (1375)، یادگیری گنج درون (نکته‌های برجسته) ترجمه فقیهی و علی رئووف، تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت، تک‌نگاشت 4.
- ذوالفقاری، فضیله و همکاران، (1372)، بررسی مقدماتی انواع استرس و راهبردهای مقابله‌ای در نوجوانان تهران، انستیتو روانپزشکی.
- رحیمی، ابوالفضل (1383) کیفیت زندگی نوجوانان؛ کیفیت زندگی (2)، مرکز مطالعات کیفیت زندگی.
- رمضانخانی، علی و سیاری، علی‌اکبر، (1378) بررسی وضعیت آموزش مهارت‌های زندگی در تخصصی نظام آموزش و پرورش، گزارش یونیسف در ایران ودفتر مطالعات بین‌المللی وزارت آموزش و پرورش.
- عابدینی، یاسمین، (1383) رابطه موفقیت تحصیلی، راه‌های مقابله با تنیدگی و جایگاه اجتماعی - اقتصادی در نوجوانان دختر، مجله روانشناسی، سال 7، شماره یک.

- بررسی میزان برخورداری دانش‌آموزان دوره‌های ...
- فرزام‌نیا، مجتبی (1381)، بررسی و شناسایی نقش عوامل درون‌سازمانی در کسب مهارت‌های زندگی، گزارش تحقیق، شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان گلستان.
  - کرامتی، محمد رضا (1382)، یادگیری مشارکتی، مشهد، انتشارات آیین تربیت.
  - کلینکه، کریس، ال، (1382)، مهارت‌های زندگی، تکنیک‌های مقابله با اضطراب، افسردگی، تنهایی، کم‌رویی، شکست ...، ترجمه‌ی شهرام محمدخانی، تهران، انتشارات اسپندهنر.
  - گلمن، دانیل (1380)، هوش هیجانی، ترجمه: نسرين پارسا، تهران، انتشارات رشد.
  - محسن‌پور، بهرام، (1377) نقش یونسکو در تفاهم فرهنگی میان ملل، مجله پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت، انتشارات انجمن ایرانی تعلیم و تربیت، شماره 9 و 10.
  - معرفت‌نیا، قربان (1384)، تأثیر روش‌های فعال و سنتی تدریس بر نوع یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دوم هنرستان در درس مبانی برق با تأکید بر بازده‌های یادگیری گانیه در شهرستان ارومیه در سال 83-84، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز.
  - میرزاده، میرحمایت (1381)، بررسی عوامل مؤثر بر پائین بودن سطح مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان ابتدایی از نظر معلمان و اولیای دانش‌آموزان ابتدایی تبریز، گزارش تحقیق، شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان آذربایجان شرقی.
  - میرمحمدی، زهرا (1384) تأثیر مهارت‌های زندگی بر بهداشت روان، دو هفته‌نامه نگاه به رویدادهای آموزش و پرورش، شماره 255 نیمه اول شهریور ماه.
  - نیک پرور. ریحانه. (1383) مهارت‌های زندگی. معاونت امور فرهنگی و پیشگیری سازمان بهزیستی کشور.

- وود، جولیاتي، (1379)، ارتباطات میان فردي، ترجمه: مهرداد فيروزبخت، انتشارات مهتاب.
- ornsetein، M.H (2003)Well – being poritive development across the life ciurse. Mahawah: lawrenc Erlbaum.
- umas michell (1999) Document of life skills. http: savy، search. Com.
- olman,D (1995). Emotional intelligence. New York Bantam Books.
- raizer، sherlly Kerns (1990) skills For living: the requirement of the 905. Adolsent paynting life skills for children. Eric No: Ed 391116.
- ynch، James (1992) Education for citizenship in a multicultural society. Silkoat Image، London.c
- urmi، J.E (1997) self – definition and mantal health during adolescence and young adulthood. Health risks and developmental tranitionce duringado lescence. Cambrige university Paress.
- icklesimer، Billi K & Penise Roberson، Hooper (1998) life skills، and carrer choices. Journal of mental health counseling.
- Pittman,Karen(1991).Promoting Youth development acadmy for educational development Washington.
- tanton, Goeff and othere (1980) Developing social and life skills, Eric No: Ed 217125.
- Texas، Education Agency (1997) kills for life. Teachers Resouree matrials. Eric No: Ed 410450.
- orld Health Organization (WHO) (1994) the development and dissemination of life skills education: An overview. Geneva Division of mental Health, World Health organization.